

यदुनाथ 'सरल' को जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
एम.ए. दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

तारा के.सी.
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर
२०६८

शोध निर्देशक
श्री कृष्णप्रसाद घिमिरे
(सह-प्राध्यापक)

यदुनाथ 'सरल' को जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
एम.ए. दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

तारा के.सी.
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर
२०६८

शोधनिर्देशकको सिफारिस

प्रस्तुत “यदुनाथ ‘सरल’ को जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन” शीर्षकको शोधपत्र एम.ए. दोस्रो वर्षकी छात्रा तारा के.सी. (२०६४/०६६) ले मेरो निर्देशनमा रही तयार पार्नु भएको हो । उहाँको यो शोध पत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

कृष्णप्रसाद घिमिरे

(सह-प्राध्यापक)

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर

मिति:- २०६८।०२।१८

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गतका छात्रा तारा के.सी. ले त्रि.वि. स्नातकोत्तर तह (एम.ए.) मा नेपाली विषयको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको 'यदुनाथ' 'सरल' को जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व शीर्षकको शोधपत्र सोही प्रयोजनका लागि स्वीकृत गरिन्छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. प्रा. राजेन्द्र सुवेदी
(विभागीय प्रमुख)

२. सह-प्रा. कृष्णप्रसाद घिमिरे
(शोध-निर्देशक)

३. तेज विलास अधिकारी
(बाह्यपरीक्षक)

मिति : २०६८।०३।९

कृतज्ञताज्ञापन

“यदुनाथ ‘सरल’ को जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व” शीर्षक रहेको प्रस्तुत शोधपत्र मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह, दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पारिएको हो । प्रस्तुत शोधपत्र मैले नेपाली केन्द्रीय विभागका श्री कृष्णप्रसाद घिमिरेको निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । मैले स्नातकोत्तर तहको शिक्षा उहाँबाटै प्राप्त गरेकी हुँ र यस शोधकार्यलाई सम्पन्न तुल्याउनमा पनि शोध-निर्देशकका रूपमा उहाँले गरेको विद्वतापूर्ण मार्गदर्शनको केन्द्रीय भूमिका रहेको छ । यसका निमित्त उहाँप्रति सधैं आभार रहनेछु । शोधप्रस्तावलाई विभागीय स्वीकृति प्रदान गर्नु हुने विभागीय प्रमुख प्रा. राजेन्द्र सुवेदी र विभागका अन्य गुरुहरूप्रति म आभार प्रकट गर्दछु । यसै क्रममा मलाई पढ्नका लागि प्रेरणा प्रदान गर्नु भई उचित वातावरण, आर्थिक सहयोग र समय पूर्ण रूपमा उपलब्ध गराइ दिनु हुने मेरा घर परिवार तथा श्रीमान् कृष्ण भण्डारीज्यू प्रति पनि ऋणि छु । त्यस्तै यस शोधकार्यका सिलसिलामा मेरा सहपाठी मित्रहरू विष्णु पौडेल, भीम दहाल, रमा शर्मा तथा पुर्णप्रसाद आचार्यबाट प्राप्त सदाशय र सहयोग पनि अत्यन्त उल्लेखनीय छ र म उहाँहरूलाई पनि हार्दिक धन्यवाद दिन्छु । यस शोधपत्रको तयारीका क्रममा पुस्तकहरू उपलब्ध गराइदिने शोधनायक यदुनाथ ‘सरल’ र वेदराज ढुङ्गानाज्यू पनि धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ, भने केन्द्रीय पुस्तकालयको देन मेरा निमित्त चिरस्मरणीय रहेको छ र म त्यसप्रति आभार प्रकट गर्दछु । यस शोधपत्रको टङ्कण र गाताबन्दी गरिदिने निर्मल कम्प्युटर सर्भिस, खसिबजारलाई पनि मेरो हार्दिक धन्यवाद छ ।

(तारा के.सी.)

शैक्षिक सत्र :- २०६४/०६६

क्रमाङ्क :- १९४

मिति : - २०६८।०२।

एम.ए. दोस्रो वर्ष

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि. कीर्तिपुर

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

सङ्क्षिप्त रूप	पूर्ण रूप
क्र.सं.	क्रमसङ्ख्या
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
नं.	नम्बर
पा.टि.नं.	पाद टिप्पणी नम्बर
प्र.	प्रकाशन
प्रा.	प्राध्यापक
पृ.	पृष्ठ
सह.प्रा.	सह-प्राध्यापक
सम्पा.	सम्पादक
वि.सं.	विकस सम्वत्
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय

विषयसूची

शोधनिर्देशकको सिफारिस

स्वीकृति पत्र

कृतज्ञता ज्ञापन

सङ्क्षेपीकृत शब्द सूची

पहिलो परिच्छेद : शोध परिचय

१-५

१.१	शोध शीर्षक	१
१.२	शोधको प्रयोजन	१
१.३	शोध परिचय	१
१.४	समस्या कथन	२
१.५	शोधपत्रको उद्देश्य	२
१.६	पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.७	अध्ययनको औचित्य	४
१.८	शोधको क्षेत्र र सीमा	४
१.९	शोधविधि	५
१.१०	शोधपत्रको रूपरेखा	५

दोस्रो परिच्छेद : यदुनाथ 'सरल' को जीवनी

६-१३

२.१	जन्म र बाल्यकाल	६
२.२	पुख्र्यौली	६
२.३	शिक्षादीक्षा	७
२.४	दाम्पत्य जीवन र परिवार	७
२.५	पारिवारिक स्थिति	७
२.६	आर्थिक अवस्था	८
२.७	रुचि र स्वभाव	८
२.८	भ्रमण	९
२.९	सृजनात्मक गतिविधि	९
२.१०	सम्मान तथा पुरस्कार	१०

२.११	लेखन	११
२.१२	लेखनका लागि प्रेरणा र प्रभाव	११
२.१२.१	लेखनारम्भ	११
२.१२.२	लेखनकार्य	१२
२.१२.३	प्रकाशित पुस्तकाकार कृति	१२
२.१३	साहित्यिक नाम	१३
२.१४	जागिर र जीवनयापन	१३
२.५	निष्कर्ष	१३

तेस्रो परिच्छेद : यदुनाथ 'सरल' को व्यक्तित्व र कृतित्व १४-१९

३.१	व्यक्तित्वका पाटाहरू	१४
३.२	आन्तरिक व्यक्तित्व	१४
३.२.१	कवि व्यक्तित्व	१५
३.२.२	बालसाहित्यकार व्यक्तित्व	१६
३.२.३	गीतकार व्यक्तित्व	१६
३.३	बाह्य व्यक्तित्व	१६
३.३.१	सामाजिक व्यक्तित्व	१७
३.३.२	शारीरिक व्यक्तित्व	१७
३.३.३	धार्मिक व्यक्तित्व	१८
३.३.४	समाजसेवी व्यक्तित्व	१८
३.३.५	जागिरे व्यक्तित्व	१९
३.४	निष्कर्ष	१९

चौथो परिच्छेद : यदुनाथ 'सरल' को कृतित्वको विश्लेषण २०-६०

४.१	कविताको सैद्धान्तिक स्वरूप	२०
४.१.१	कविता सम्बन्धी पूर्वीय परम्परा	२०
४.१.२	काव्य सम्बन्धी पाश्चात्य परम्परा	२१
४.१.३	काव्यको परिभाषा	२१
४.१.४	कविताका तत्त्वहरू	२३
४.१.४.१	संरचना	२३

४.१.४.२	विषयवस्तु	२३
४.१.४.३	भावविधान	२४
४.१.४.४	लयविधान	२४
४.१.४.५	भाषाशैली	२५
४.१.४.६	बिम्ब-प्रतीक र अलङ्कार विधान	२५
४.२	‘सिर्जनाका धुन’ कविता सङ्ग्रहको विश्लेषण	३२
४.२.१	संरचना	३६
४.२.२	विषयवस्तु	३६
४.२.२.१	प्रकृति चित्रण	४१
४.२.२.२	धार्मिक सांस्कृतिक र आध्यात्मिक चित्रण	४३
४.२.२.३	ग्रन्थ जन जीवनको चित्रण	४४
४.२.२.४	राष्ट्रियता र देशप्रेम	४६
४.२.२.५	सामाजिक विकृति र विसङ्गतिको चित्रण	४८
४.२.३	भावविधान	५१
४.२.४	लयविधान	५२
४.२.५	बिम्ब-प्रतीक, अलङ्कार विधान	५३
४.२.६	भाषाशैली	५५
४.३	‘सरल’ का फुटकर कविता कृतिको विश्लेषण मुल्याङ्कन	५५
४.३.१	संरचना	५५
४.३.२	विषयवस्तु	५६
४.३.३	भावविधान	५७
४.३.४	लयविधान	५८
४.३.५	बिम्ब प्रतीक अलङ्कार विधान	५८
४.३.६	भाषाशैली	५९
४.४	निष्कर्ष	५९

पाँचौं परिच्छेद : उपसंहार	६१-६४
परिशिष्ट	६५-६७
सन्दर्भसूची	६८